

УДК 793.3

Цитування:

Коресандович Н. М. Специфіка діяльності концертмейстера в хореографічному ансамблі: психолого-педагогічний аспект. *Мистецтвознавчі записки* : зб. наук. пр. 2022. Вип. 41. С. 123–128.

Koresandovych N. (2022). Specificity of the concert master's activity in the choreographic ensemble: psychological and pedagogical aspects. *Mystetstvoznavchi zapysky*: zb. nauk. pr., 41, 123–128 [in Ukrainian].

Коресандович Наталя Миколаївна,
концертмейстер
Київського національного університету
культури і мистецтв
<https://orcid.org/0000-0002-0057-4958>
koresandovich66@gmail.com

СПЕЦИФІКА ДІЯЛЬНОСТІ КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА В ХОРЕОГРАФІЧНОМУ АНСАМБЛІ: ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНИЙ АСПЕКТ

Мета статті – виявити особливості професійної діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю в контексті специфіки психолого-педагогічних умінь. **Методологія дослідження.** Застосовано метод теоретичного аналізу (для вивчення відповідної музикознавчої, музично-педагогічної та психолого-педагогічної літератури з теми дослідження); структурно-функціональний метод, що посприяв проведенню аналізу складових об'єкта дослідження; метод узагальнення та систематизації теоретичного й практичного досвіду підготовки до виконавської і педагогічної діяльності майбутніх концертмейстерів. **Наукова новизна.** Розглянуто специфіку діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю, виявлено структуру та зміст його професійного комплексу; досліджено особливості професійної діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю в контексті специфіки психолого-педагогічних умінь; з'ясовано методи й засоби підготовки кваліфікованих концертмейстерів для роботи в хореографічному ансамблі; проаналізовано шляхи вдосконалення педагогічної діяльності концертмейстерів хореографічних ансамблів у процесі соціально-художньої практики; запропоновано авторське визначення професійної мобільності концертмейстера хореографічного ансамблю. **Висновки.** Професійна діяльність концертмейстера хореографічного ансамблю є мультифункціональною, оскільки поєднує процес вивчення партії з танцюристами як педагога-репетитора, розвитку художнього смаку учасників як педагога-вихователя, створення сприятливої емоційної атмосфери, що передбачає плідну співтворчість кількох учасників, уміння відчувати та передбачувати наміри партнерів і їх дії, як психолога та безпосереднього втілення задуму музично-хореографічного твору під час виступів ансамблю як музиканта-виконавця. Удосконалення професійної діяльності концертмейстерів хореографічних ансамблів у процесі соціально-художньої практики має на меті розвиток не лише виконавських, а й психолого-педагогічних якостей, що передбачає проведення активної самостійної роботи з використанням освітніх й інформаційних ресурсів. Професійна мобільність концертмейстера хореографічного ансамблю є інтегрованою якістю особистості, що проявляється в здатності успішно поєднувати виконавську, психолого-педагогічну й інші види діяльності, у певний момент переключатися з одного виду діяльності на інший, вмінні застосовувати певні систематичні узагальнені професійні прийоми музиканта-піаніста з метою виконання конкретних завдань, володіти досвідом удосконалення та самостійного набуття узагальнених професійних знань відповідно до провідних світових тенденцій музичного та хореографічного мистецтв.

Ключові слова: концертмейстер, хореографічний ансамбль, професійне виконавство, тактико-психологічні вміння, психолого-педагогічна діяльність.

Koresandovych Natalia, applicant of the Kyiv National University of Culture and Arts

Specificity of the concert master's activity in the choreographic ensemble: psychological and pedagogical aspects

The purpose of the article is to identify the features of the professional activity of the accompanist of the choreographic ensemble in the context of the specifics of psychological and pedagogical skills. **Research methodology.** The method of theoretical analysis was used (to study the relevant musicological, music-pedagogical and psychological-pedagogical literature on the research topic); the structural and functional method that facilitated the analysis of the components of the object of study; method of generalization and systematization of theoretical and practical experience of preparation for performance and pedagogical activity of future accompanists. **Scientific novelty.** The specifics of the activity of the accompanist of the choreographic ensemble are considered, the structure and content of his professional complex are revealed; the peculiarities of the professional activity of the accompanist of the choreographic ensemble in the context of the specifics of psychological and pedagogical skills are studied; methods and

means of training qualified accompanists for work in a choreographic ensemble are clarified; the ways of improving the pedagogical activity of concertmasters of choreographic ensembles in the process of social and artistic practice are analyzed; the author's definition of professional mobility of the accompanist of the choreographic ensemble is offered. **Conclusions.** The professional activity of the accompanist of the choreographic ensemble is multifunctional, as it combines the process of studying the party with dancers as a tutor, the development of artistic taste of participants as an educator, creating a favorable emotional atmosphere that involves fruitful collaboration, as a psychologist, and the direct embodiment of the idea of musical and choreographic work during the performances of the ensemble as a musician-performer. Improving the professional activity of concertmasters of choreographic ensembles in the process of socio-artistic practice involves the development of not only performing but also psychological and pedagogical qualities, which involves active independent work using educational and information resources. Professional mobility of the accompanist of a choreographic ensemble is an integrated quality of personality, manifested in the ability to successfully combine (at some point switch) performing, psychological, pedagogical, and other activities, the ability to apply certain systematic generalized professional techniques of musician-pianist to perform specific tasks improvement and independent acquisition of generalized professional knowledge based on the world's leading trends in music and choreography.

Keywords: accompanist, choreographic ensemble, professional performance, tactical and psychological skills, psychological and pedagogical activities.

Актуальність теми дослідження. Концертмейстерське мистецтво – важлива і невід’ємна частина музичного виконавства та освіти. Концертмейстерство як вид діяльності належить і до музичної педагогіки, оскільки концертмейстер, на відміну від акомпаніатора, роль якого полягає лише в акомпануванні, супроводі дії, повинен вміти виконувати за необхідності педагогічні функції, допомагати солістові опанувати партію і вивчати її, пояснювати ансамблеві завдання та ін.

Кваліфікація «концертмейстер» є найбільш поширеною сферою діяльності піаніста й у реаліях сьогодення передбачає достатній універсалізм професії, що потребує наявності спеціальних і фундаментальних знань у процесі навчання в концертмейстерському класі. Так визначається своєрідне «збірне», синтетичне начало професії концертмейстера, що поєднує в собі діяльність піаніста, диригента, викладача-репетитора, керівника ансамблем, психолога та навіть менеджера.

Водночас сформована система професійної підготовки музикантів характеризується вузько-технологічною спрямованістю та орієнтована у своїй основі на напрацювання і вдосконалення конкретних виконавських навичок, на шліфування технічної майстерності піаніста. Натомість важливі соціальні та загальногуманітарні завдання освітньої системи, зокрема формування широко освіченого спеціаліста, виховання духовно розвинутої і культурно багатой особистості, а головне здатність використовувати власні професійні знання в різноманітних галузях діяльності, на жаль, здебільшого лишаються поза педагогічним процесом.

Актуальність дослідження психолого-педагогічної діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю зумовлена необхідністю оновлення та розширення вітчизняної науково-методичної бази сучасними теоретичними дослідженнями з означеної тематики.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасній вітчизняній науковій літературі висвітлено багато різноманітних аспектів проблематики педагогічної діяльності концертмейстера. Серед останніх досліджень наведемо наукові статті І. Каленик «Теоретичні аспекти формування концертмейстерських умінь майбутніх учителів музики» (2013) [2], І. Юлдашевої та В. Зоріна «Специфіка та методологічні нюанси діяльності піаніста-концертмейстера» (2018) [8], О. Умріхіної та А. Подолян «Роль піаніста-концертмейстера в педагогічній освіті» (2017) [7] та ін. Питання, безпосередньо пов’язані з діяльністю концертмейстера хореографії, розглядали О. Настюк (2013) [3]: авторка проаналізувала особливості роботи концертмейстера на уроках класичного танцю; Н. Слупська (2017) [4]: дослідила принципи роботи концертмейстера в класі хореографії в закладах вищої освіти; В. Волошина (2010) [1]: розглянула основні принципи музичного оформлення уроку класичного танцю та ін. Багато вчених акцентували на комплексній природі професійної майстерності концертмейстера, що складається із сукупності спеціальних знань, виконавських вмінь та навичок, індивідуально-психологічних якостей особистості. Історіографічний аналіз засвідчив, що найбільш досліджені аспекти концертмейстерської діяльності в контексті педагогіки пов’язані з темою значення ролі мистецтва піаніста-концертмейстера в

педагогічній освіті, роботи концертмейстера із солістом (вокалістом чи інструменталістом) чи хором, а також специфікою роботи концертмейстера в хореографічному класі. Проте проблематика діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю лишається не достатньо опрацьованою. Зокрема, не дослідженим є аспект розвитку особистісних якостей, вмінь та навичок, що необхідні для роботи в хореографічному ансамблі, що й зумовлює актуальність дослідження.

Мета статті – виявити особливості професійної діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю в контексті специфіки його психолого-педагогічних умінь.

Виклад основного матеріалу. Професія концертмейстера різноманітна: у процесі еволюції вона поширилася не лише на галузі фортепіанного акомпанементу, специфічну для роботи в тому або іншому концертмейстерському варіанті, але й на ті виконавські галузі, що безпосередньо не пов'язані з фортепіано.

Характерною особливістю професійної діяльності концертмейстера є комплекс його виконавських і тактико-психологічних вмінь, що сприяють вирішенню конкретних завдань і передбачають знання партії партнера, вміння реагувати на ситуативний контекст, включно зі здатністю передбачати його наміри, з метою демонстрації слухачам цілісної виконавської інтерпретації.

Концертмейстерське мистецтво є специфічним видом музично-інструментального виконавства, що відповідно вимагає від музиканта не лише виконавського професіоналізму, зокрема технічного володіння інструментом, навичок читати з листа, вміння транспонувати, імпровізувати, підбирати на слух [2, 52], але й різноманітних знань, що безпосередньо стосуються сфери його діяльності – від розуміння можливостей різних співочих голосів, особливостей гри на різноманітних інструментах (у випадку виконавської діяльності) до специфіки театральної практики (наприклад, як педагога-репетитора), хореографічної (концертмейстер хореографічного ансамблю), психолого-педагогічної (у випадку роботи зі студентами мистецьких закладів освіти) та ін.

Вітчизняні дослідники наголошують, що професійна діяльність концертмейстера хореографічного ансамблю передбачає реалізацію таких функцій: виконання фортепіанної партії, наявність високого художнього рівня ансамблевого виконання;

створення сприятливого психологічного клімату як під час концертного виступу, так і репетиційного процесу [8, 610].

І. Юлдашева та В. Зорін (2018) наголошують на тому, що сучасні умови «нестабільної соціокультурної ситуації», що впливають на специфіку освітнього та професійного комунікативного середовища, вимагають від концертмейстера розвитку таких психолого-педагогічних якостей:

«творча увага;

увага;

інтуїція;

здатність до антиципації та втілення звукового образу;

імпровізації;

соціальної та музичної комунікації з різноманітними партнерами по ансамблю» [8, 610].

Серед психолого-педагогічних якостей концертмейстера назвемо увагу, пам'ять, самоконтроль, мобільність реакції, витримку та волю, комунікабельність, педагогічний такт і чутливість.

Водночас, оскільки сформована в Україні система професійної підготовки музикантів характеризується вузькотехнологічною спрямованістю та орієнтуванням у своїй основі на напрацювання і вдосконалення конкретних виконавських навичок, випускники фортепіанних відділень як середніх, так і закладів вищої освіти зазвичай не володіють навичками вільної художньої обробки виконавської партії. Як наслідок, багато випускників не в змозі працювати концертмейстерами творчих колективів, зокрема й хореографічних ансамблів, що потребує вміння імпровізувати й аранжувати конкретний музичний матеріал. Незважаючи на те, що концертмейстерський клас є важливим предметом у структурі професійної підготовки музиканта-піаніста, що відповідає за цілісну професійну підготовку спеціаліста та забезпечує базу для роботи в галузі ансамблевої діяльності, завдання підготовки студентів до роботи з концертмейстерськими колективами спеціально не ставиться, хоча затребуваність концертмейстерів у цій галузі діяльності постійно зростає.

Отже, можемо констатувати наявність протиріччя між сформованою в Україні практикою професійної освіти музиканта-піаніста, що не спрямована на підготовку фахівців у галузі концертмейстерської діяльності в хореографічному ансамблі та, відповідно, не забезпечує формування в студентів необхідних якостей, і потребою

сучасної вітчизняної музичної культури загалом та хореографічних колективів зокрема в професійно підготовлених спеціалістах-концертмейстерах, які мають високий виконавчий потенціал, розвинуті художньо-керівні й організаторські здібності, володіють засобами художньої обробки музичного матеріалу та пристосовані до роботи в сценічних умовах.

Зазвичай концертмейстерами хореографічних ансамблів стають піаністи без відповідних знань та досвіду, які опановують специфічну методику та набувають необхідних навичок безпосередньо на практиці.

У контексті теми нашого дослідження проаналізуємо шляхи формування комплексу компетентностей концертмейстера хореографічного ансамблю, а також методи та способи вдосконалення педагогічної діяльності.

Формування комплексу компетентностей концертмейстера хореографічного ансамблю відбувається в процесі поєднання кількох системних компонентів. Умовно можемо поділити їх на:

загальні знання в галузі хореографічного мистецтва;

спеціальні виконавські вміння;

навички художньої обробки музичного матеріалу;

особистісні якості художньо-керівної спрямованості та артистичного характеру.

З огляду на специфіку хореографічного ансамблю одними з найважливіших педагогічних умов, що забезпечують ефективний розвиток професійного комплексу концертмейстера, є:

розуміння основ хореографії та сценічного руху (сприяє відповідній організації музичного супроводу учасникам хореографічного колективу);

володіння базовими знаннями про основи рухів класичного, бального та народного танців;

знання народного фольклору, обрядовості;

розуміння основ акторської майстерності;

вміння одночасно грати та бачити виконавців;

вміння вести за собою ансамбль танцюристів;

вміння імпровізувати вступи, програші, заключення, що необхідні під час навчального процесу;

знання історії музичної культури, образотворчого мистецтва й літератури з

метою відповідного відображення стилю та образного ладу хореографічного твору;

поглиблене вивчення історії, естетики й особливостей хореографічного мистецтва.

Останні дві позиції сприяють розширенню історико-культурного світогляду та збагаченню музичної ерудиції: у процесі репетиційних занять з учасниками хореографічного ансамблю це посприяє аргументованому (з опорою на історичні факти й наукові знання) обґрунтуванню власних художніх позицій і відстоюванню творчих поглядів, що, своєю чергою, забезпечить професіональний авторитет і можливості виконувати керівні функції в спільній роботі з учасниками та балетмейстером / художнім керівником над інтерпретацією хореографічного твору.

У процесі регулярних репетицій з хореографічним колективом концертмейстер розвиває якості артистичної мобільності та візуального контролю за сценічною дією.

Важливе місце в діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю відіграє психолого-педагогічний аспект, основним показником успішності якого є повна відповідність способу суб'єкт-об'єктної міжособистісної взаємодії.

Функції концертмейстера хореографічного ансамблю мають і педагогічний характер, що полягає здебільшого у вивченні з танцюристами нового репертуару. Педагогічний бік концертмейстерської роботи вимагає від піаніста, окрім досвіду акомпаніатора, володіння певними специфічними навичками і знаннями з галузі суміжних виконавських мистецтв, а також педагогічного чуття і такту.

На думку дослідників, повноцінна професійна діяльність концертмейстера передбачає наявність у нього комплексу психологічних якостей особистості, таких як великий обсяг уваги і пам'яті, висока працездатність, мобільність реакції та винахідливість у несподіваних ситуаціях, витримка і воля, педагогічний такт і чутливість [8, 610].

Увага концертмейстера хореографічного ансамблю є багатокомпонентним явищем, оскільки передбачає розподіл між власними руками та головними дійовими особами – танцюристами. Кожну мить важливими є робота пальців і використання педалі, слухова увага зайнята звуковим балансом, а ансамблева увага слідкує за втіленням єдності художнього задуму. Оскільки така напруга вимагає величезної витрати фізичних і

душевних сил, воля та самоконтроль є необхідними якостями для концертмейстера хореографічного ансамблю.

Професійна мобільність у діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю є основоположним фактором, що забезпечує стабільність творчого процесу та досягнення високохудожнього результату. Категорію професійної мобільності в психолого-педагогічних дослідженнях трактують так: якісна характеристика особистості в професійній галузі [10, 218]; динамічна характеристика особистості, зумовлена успішністю адаптації до трансформаційних умов [9, 43].

На думку М. Павленко, розвиток професійної мобільності є чинником успішної діяльності, показником принципів можливостей з реалізації функціональних обов'язків і має зовнішній прояв у педагогічній компетентності, забезпечує соціальну та професійну самоорганізацію особистості, відкритість до змін у творчому пошуку, здатності до самовираження і самотворчості, готовності й здатності адаптуватися в конкретному професійному середовищі [6]. С. Соколовський, досліджуючи структуру професійної мобільності, наводить комплекс ціннісно-орієнтованих якостей, що відображають внутрішні потенціали: психоемоційна сфера; потребово-мотиваційна сфера; ціннісно-мотиваційна сфера; компетентнісні якості; професійна спрямованість особистості; професійні наміри; професійне покликання; професійні інтереси; професійний потенціал та ін. [5, 303].

Концертмейстер хореографічного ансамблю проявляє себе як у різноманітних видах виконавства (різні типи акомпанування, читання з листа та імпровізація, підбір на слух і транспонування), так і в психолого-педагогічному аспекті. Відповідно це передбачає постійне вдосконалення як власної виконавської майстерності за рахунок постійної імпровізації та читання з листа, напрацюванню навичок підбору на слух, з метою прискорення процесу опанування репертуару та його оновлення, так і музично-теоретичних знань, розширення загальної виконавської культури, що передбачає відображення естетичного смаку концертмейстера, широту його кругозору, відповідальне ставлення до музичного й хореографічного мистецтва та готовність до музично-просвітницької роботи.

Окрім того, концертмейстер хореографічного ансамблю повинен постійно самовдосконалюватися в контексті розширення та відшліфовування професійних навичок, виховання в собі сучасного вчителя-музиканта широкого профілю.

Наукова новизна. Розглянуто специфіку діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю, виявлено структуру та зміст його професійного комплексу; досліджено особливості професійної діяльності концертмейстера хореографічного ансамблю в контексті специфіки психолого-педагогічних вмінь; з'ясовано методи й засоби підготовки кваліфікованих концертмейстерів для роботи в хореографічному ансамблі; проаналізовано шляхи вдосконалення педагогічної діяльності концертмейстерів хореографічних ансамблів у процесі соціально-художньої практики; запропоновано авторське визначення професійної мобільності концертмейстера хореографічного ансамблю.

Висновки. Професійна діяльність концертмейстера хореографічного ансамблю є мультифункціональною: вона поєднує процес вивчення партії з танцюристами – педагог-репетитор, розвитку художнього смаку учасників – педагог-вихователь, створення сприятливої емоційної атмосфери, що передбачає плідну співтворчість кількох учасників, вміння відчувати й передбачувати наміри партнерів та їх дії, – психолог та безпосереднє втілення задуму музично-хореографічного твору під час виступів ансамблю – музикант-виконавець.

Професійна мобільність концертмейстера хореографічного ансамблю є інтегрованою якістю особистості, що проявляється в здатності успішно поєднувати (у певний момент переключатися) виконавську, психолого-педагогічну та інші види діяльності, вмінні застосовувати певні систематичні узагальнені професійні прийоми музиканта-піаніста з метою виконання конкретних завдань, у бажанні самостійно набувати професійні знання, спираючись на провідні світові тенденції музичного й хореографічного мистецтва. Удосконалення професійної діяльності концертмейстерів хореографічних ансамблів у процесі соціально-художньої практики передбачає розвиток не лише виконавських, а й психолого-педагогічних якостей з проведенням активної самостійної роботи з використанням освітніх та інформаційних ресурсів.

Література

1. Волошина Л. Основні принципи музичного оформлення уроку класичного танцю. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Психологія і педагогіка*. 2010. №16. С. 31–40.
2. Каленик І. В. Теоретичні аспекти формування концертмейстерських умінь майбутніх учителів музики. *Актуальні питання мистецької педагогіки*. 2013. №2. С. 50–53.
3. Настюк О. Особливості роботи концертмейстера на уроках класичного танцю. *Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка*. 2013. №10(269). С. 117–123.
4. Слупська Н. Принципи роботи концертмейстера у класі хореографії у вищих навчальних закладах. *Young Scientist*. 2017. №11(51). С. 679–684.
5. Соколовський С. Управління професійною працездатністю державних службовців. *Проблеми трансформації системи державного управління в умовах політичної реформи в Україні*: матер. наук.-практ. конф. за міжнар. участю, Київ, 31 трав. 2006 р.: у 2 т. / за заг. ред. О. Ю. Оболенського, С. В. Сьоміна; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ: Вид-во НАДУ, 2006. Т. 1. С. 302–304.
6. Павленко М. Проблема сутності поняття «розвиток професійної мобільності». *Молодий вчений*. 2017. №1. С. 494–498.
7. Умріхіна О., Подолян А. Роль піаніста-концертмейстера в педагогічній освіті. *Збірник наукових праць Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини*. 2017. №2(2). С. 286–294.
8. Юлдашева І. О., Зорін В. В. Специфіка та методологічні нюанси діяльності піаніста-концертмейстера. *Молодий вчений*. 2018. №3(55). С. 607–611.
9. Ismailova G. et al. Determining – professional mobility levels of secondary school teachers, *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*. 2020. Iss. 8(3). Pp. 39–45.
10. Lisaitė D. Professional Mobility. Experiences of Mobile Medical Professionals. *Journal of Intercultural Communication*. 2012. Iss. 30. Pp. 217–236.

References

1. Voloshina, L. (2010). Basic principles of musical design of a classical dance lesson. *Scientific notes of the National University "Ostroh Academy". Psychology and Pedagogy*, 16, 31–40 [in Ukrainian].
2. Kalenik, I. V. (2013). Theoretical aspects of the formation of concertmaster skills of future music teachers. *Current issues of art pedagogy*, 2, 50–53 [in Ukrainian].
3. Nastyuk, O. (2013). Features of the accompanist's work in classical dance lessons. *Bulletin of Taras Shevchenko Lviv National University*, 10(269), 117–123 [in Ukrainian].
4. Slupska, N. (2017). Principles of work of an accompanist in a choreography class in higher educational institutions. *Young Scientist*, 11(51), 679–684 [in Ukrainian].
5. Sokolovsky, S. (2006). Management of professional capacity of civil servants. *Problems of transformation of the system of public administration in the conditions of political reform in Ukraine: materials of scientific practice. conf. for international participation*, Kyiv, May 31: in 2 volumes. For the general ed. OY Obolensky, SV Semin; Nat. acad. state uпр. under the President of Ukraine. Kyiv: Publication of NADU, 1, 302–304 [in Ukrainian].
6. Pavlenko, M. (2017). The problem of the essence of the concept of "development of professional mobility". *Young Scientist*, 1, 494–498 [in Ukrainian].
7. Umrikhina, O., & Podolyan, A. (2017). The role of pianist-accompanist in pedagogical education. *Collection of scientific works of Uman State Pedagogical University named after Pavel Tychna*, 2(2), 286–294 [in Ukrainian].
8. Yuldasheva, I. O., Zorin, V. V. (2018). Specifics and methodological nuances of the pianist-accompanist. *Young Scientist*, 3(55), 607–611 [in Ukrainian].
9. Ismailova, G. et al. (2020). Determining professional mobility levels of secondary school teachers, *International Journal of Cognitive Research in Science, Engineering and Education (IJCRSEE)*, 8(3), 39–45 [in English].
10. Lisaitė, D. (2012). Professional Mobility. Experiences of Mobile Medical Professionals. *Journal of Intercultural Communication*, 30, 217–236 [in English].

Стаття надійшла до редакції 05.04.2022
Отримано після доопрацювання 11.05.2022
Прийнято до друку 22.05.2022